

פירוש רש"י למגילת אסתר / יחיאל גרנביץ

מאמר זה מנסה להציג את שיטת רש"י בפרשנות סיפור המגילה. לכן, בכל מקום שנכתב "הוכחה", הכוונה להוכחה שרש"י אכן סובר כך. מקווה שכיוונתי לדעתו.

ראשי פרקים :

1. "אלוהותו" של אחשורוש
2. מעמדו של מרדכי
3. המתח בין מרדכי להמן
4. השיחה בין המן לאחשורוש
5. השיחה בין אסתר למרדכי
6. משתאות אסתר
7. חשיפת זהותה של אסתר
8. אגרת מרדכי
9. יחס היהודים ושאר העמים לאגרת מרדכי

1. "אלוהותו" של אחשורוש

להבנת כל המתרחש בחצר המלך אחשורוש והבנת הקורות במגילה יש להקדים נקודה זו: אחשורוש נתפס בעיני הציבור (או לפחות ניסה להתפס) כאל כלשהו או כמקורב לאלים.

הוכחה: בפרק ג' פס' ב' רש"י אומר שהמן עשה עצמו אלוה ולכן מרדכי לא כרע ולא השתחוה לו. ההגיון מחייב שהמן לא רומס את מעמדו מעל מעמד המלך (מה גם שהשתחויה להמן היתה במצות אחשורוש), ואם הוא השיש עצמו אלוה אז קל וחומר שאחשורוש עשה זאת.

אולי בגלל זה ושתי עשתה משתה בנפרד. אם היא היתה מופיעה לצד המלך במשתה זה היה פוגם באלוהותו בעיני הציבור - גם המלך הוא בשר ודם והוא יושב לצד אשה. אמנם הציבור ידע שישנה מלכה, אך אין דין הידיעה העקרונית כדין מראה עינים של המלך והמלכה יחד.¹

עפ"ז ניתן להסביר את מאמר חז"ל שחטאם של ישראל היה "שנהנו מסעודתו של אותו רשע"². אין עצם הסעודה החטא אלא ההכרה במעמדו ה"יחיד בתחתונים" מהודו ועד כוש. כמו כן, העדר הקב"ה מהמגילה הוא כ"יניגוד" לאחשורוש, ולמעשה ע"פ חז"ל הכינוי "המלך" רומז פעמים רבות ל"מלכו של עולם".

2. מעמדו של מרדכי

מרדכי ישב "בשער המלך". משמעות הדבר היא שהוא היה שר בממשל אחשורוש או שופט וכד'.

¹ העקרון של הסתרת תכונות אנושיות אצל מי שמישים עצמו אלוה מוכר לנו מפרעה. בשמות פרק ז' פסוק ט"ו מפרש רש"י: "הנה יוצא המימה - לנקביו, שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו" ² מגילה יב.

הוכחה: בפרק ה' פס' י"ג רש"י אומר שמרדכי הראה להמן "שטר שמכר עצמו לעבד על חוסר מזונות, כשנתמנו ראשי גייסות מרדכי והמן במלחמה אחת". משמע מכאן שמעמדו של מרדכי היה דומה למעמדו של המן - משמע, מעמד גבוה - ראש גייס. מעבר לכך, זהו פשט הביטוי "שער המלך", וכך גם נוקטים פרשנים אחרים.³ ידיעה זו עוזרת להבין יותר מאוחר את המאבקים של מרדכי עם המן. כך גם אפשר להבין איך יתכן שמרדכי לא משתחוה להמן בניגוד למצוות המלך המפורשת.⁴ מצות המלך הנ"ל לא כללה את מרדכי וע"כ בעצם מרדכי לא עבר על מצוות המלך בפרהסיא. הסיבה שהציווי לא כלל את מרדכי מובן בהגיון פשוט - המלך לא יצווה את שריו ויועציו להשתחוות אחד לשני, זה יגרום סכסוכים. דבר זה גם מדויק מהכתוב: "וכל עבדי המלך... כורעים ומשתחוים להמן...". משמע, רק העבדים. מהמגילה ידוע לנו ששרי המלך הם לא בכלל עבדיו: "בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים...".⁵ כלומר, הציווי להשתחוות להמן כלל רק את העבדים אך לא את השרים והלכך - גם לא את מרדכי (כך גם פירש האלשיך).

3. המתח בין מרדכי להמן

בכדי להבין את היחסים בין מרדכי להמן צריך להקדים ולהסביר את היחס ליהודים בכלל באותה תקופה. היחס היה אנטישמי. רש"י משייך את הסיפור לימי שיבת ציון - ימי עזרא ונחמיה: "ויהי בימי אחשורוש - מלך פרס היה שמלך תחת כורש לסוף שבעים שנה של גלות בבל".⁶ על אותה תקופה מסופר כי היחס ליהודים היה רע:⁷

"ויהי עם הארץ מרפים ידי עם יהודה ומבהלים אותם לבנות וסוכרים עליהם יועצים להפר עצתם כל ימי כורש מלך פרס ועד מלכות דריוש מלך פרס. ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם"

"וישמע סנבלט החורוני וטוביה העבד העמוני וגשם הערבי וילעיגו לנו ויבוזו עלינו"⁸

"ויהי כאשר שמע סנבלט כי אנחנו בונים את החומה ויחר לו ויכעס הרבה וילעג על היהודים"⁹

"ויקשרו כולם יחדיו לבוא להלחם בירושלם ולעשות לו תועה"¹⁰

"הבונים בחומה והנושאים בסבל עומשים באחת ידו עושה במלאכה ואחת מחזקת השלח" (שלח=חרב - מצודת דוד)¹¹

³ תרגום מגילת אסתר פ"ב פס' כ"א, ליקוטי אנשי שם במקום, אבן עזרא בדניאל פרק א' פס' מ"ט: "ודניאל בשער המלך, כי היא מעלה גדולה כי שם ישבו הדיינים והשופטים וככה ומרדכי יושב בשער המלך...". ועיין בראשית י"ט - א, ט, דברים ט"ז, י"ח
⁴ פרק ג' פסוק ב': "וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כורעים ומשתחוים להמן כן כו ציוה לו המלך"
⁵ פרק א' פסוק ג'
⁶ רש"י פ"א פסוק א'
⁷ עזרא פרק ד' פסוקים ד'-ו'
⁸ נחמיה פרק ב' פסוק י"ט
⁹ נחמיה פרק ג' פסוק ל"ג
¹⁰ נחמיה פרק ד' פסוק ב'

רש"י גם טוען כי האנטישמיות הגיעה גם לשושן¹²:

"עשרת בני המן - ראיתי בסדר עולם אלו י' שכתבו שטנה על יהודה וירושלים כמשי"כ בספר עזרא ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים... וכשמת כורש ומלך אחשורוש והתנשא המן דאג שלא יעסקו אותן שבירושלים בבנין ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר לבטלן"

כלומר, המן ובניו היו אנטישמיים וגם אחשורוש לא סלד מהריגת יהודים, עובדה - פקודת ביטול הבנין באה בשמו.
אם כך, המן שונא את מרדכי משלוש סיבות:
א. עצם היות מרדכי יהודי - המן שונא יהודים.
ב. היות מרדכי שר (יושב בשער המלך) חשוב כהמן. מרדכי מספיק חשוב כדי לא להשתחוות לו. המן לא אוהב את מרדכי משום שהוא יהודי שהגיע לגדולה.
ג. מרדכי מייצג ציבור שמתנגד להמן - הסיבה שמרדכי מסביר את אי-השתחוותו להמן היא שהוא יהודי ובשל כך אסור לו להשתחוות לו¹³:

"היעמדו דברי מרדכי - האומר שלא ישתחוה עולמית כי הוא יהודי והזוהר על עבודת אלילים"

כלומר, מרדכי הוא סמל של אי כניעה להמן. מכאן שהמן שונא את מרדכי גם כסמל וגם באופן אישי. לאור זה אפשר להבין למה אחרי ההתקלות במרדכי המן רוצה להשמיד את כל היהודים. השמדת מרדכי לא תפתור את בעייתו, כי מאחוריו עומד ציבור שלם שעלול להצמיח אנשים אחרים כמרדכי. להמן לא מפריע להשמיד את עם ישראל, כיוון שממילא הוא אנטישמי - כחלק מהגל באותה תקופה - ולכן גם כך הוא ישמח לראות בהשמדת העם.
כך גם אפשר להבין מדוע ציווה מרדכי על אסתר לא לומר מה עמה ומולדתה אף לפני הגזירה של המן - מרדכי היה מודע לאנטישמיות בחצר המלך והבין שמן החכמה היא לשמור את דבר היות המלכה יהודית בסוד. אחר כך עמד דבר זה להצלת היהודים.

4. השיחה בין המן לאחשורוש

כאשר המן משכנע את אחשורוש להשמיד את היהודים, הוא פונה אליו בשיחה המעלה שתי תמיהות מרכזיות:
א. אם הטיעון להשמיד את היהודים הוא שהם לא עושים את דתי המלך¹⁴, אז מדוע המן מציע למלך כסף בעבור הפקודה להשמדתם, הרי אם מציעים כסף הטיעון מאבד מכחו?
ב. למה אחשורוש מסרב לקחת את הכסף?

¹¹ נחמיה פרק ד' פסוק י"א

¹² רש"י אסתר ט' פרק י'

¹³ רש"י פרק ג' פסוק ד'

¹⁴ פרק ג' פסוק ח'

כדי לענות על שאלות אלו צריך להקדים הבנת שיחה אחרת בין המן לאחשורוש: השיחה על הוצאת ושתי להורג.

כאשר ושתי מסרבת להופיע לפני המלך והשרים במצוות אחשורוש, כבודו של אחשורוש נפגע. אחשורוש נעלב וכועס, וכך הוא מגיע אל יועציו לשאול מה לעשות בושתי. ממוכן - המן - ¹⁵ יודע זאת ומייעץ למלך להרוג את ושתי.

הריגת ושתי אינה מוצדקת - המלך מקבל את העצה הזו רק משום שהוא נעלב וכועס והוא רוצה לנקום בה. ממוכן יודע שאחשורוש רק מחפש תירוץ לנקום בושתי ולהרוג אותה והוא נותן לו אותו - שמא כל הנשים בממלכה יבזו את בעליהן בעקבות ושתי.

הוכחה: בהריגת ושתי יוצא "דבר מלכות". רש"י במקום מפרש: "גזירת מלכות של נקמה שציווה להרגה". מדוע רש"י מכניס את ענין הנקמה? הרי אם הסיבה היא הגיון קר שמא יבזו נשים את בעליהן לא שייכת נקמה! מכאן שרש"י הבין שמניעי אחשורוש לא היו הגיוניים בלבד כמו שנראה - מעורבת פה גם נקמה אישית. כלומר, המן יודע שאחשורוש עובד בצורה עקומה: אומר שהוא עושה משהו מסיבה אחת, ובעצם מתכוון למשהו אחר.

עם הידיעה הזו ניגש המן אל אחשורוש ומבקש ממנו להשמיד את היהודים, הוא יודע שהסיבה ש"את דתי המלך אינם עושים" אינה מספיקה כדי לגרום לאחשורוש להשמיד עם. הכסף כן יגרום לו לעשות זאת. המן גם יודע שאחשורוש לא יסכים להשמיד עם כשהסיבה הרשמית היא כסף. ולכן - כמו אצל ושתי - הוא מספיק לאחשורוש תירוץ לקבל את הכסף ולהשמיד עם.

המן יודע שקל להשפיע על אחשורוש ולהוציא ממנו מה שהוא רוצה. אולי בגלל זה מסופר במגילה שהמן הפיל את הפור עוד לפני שהלך לאחשורוש - הוא היה בטוח שיצליח להשיג את מבוקשו.

אחשורוש יודע שהמן מנווט אותו ומשחק בו. הוא רוצה להשתחרר מאחיזה זו של המן בו, לכן הוא מקבל את הטיעון של "את דתי המלך אינם עושים" כמספיק להשמדת העם ודוחה את קבלת הכסף - הוא בעצם אומר להמן שכבר אי אפשר לשחק בו ושהוא נהיה ישר (אם אחשורוש היה מסרב להשמיד את היהודים, המן היה חושב שהשוחד לא מספיק גבוה, אבל עכשיו המן מבין שאחשורוש נהיה ישר במעשיו ואין אצלו יותר משחק כפול).

אולי בגלל זה אחשורוש נותן את טבעתו להמן למרות שזה לא בקש אותה - הוא מראה בזה להמן שהוא רציני בטיעון של השמדת היהודים ושהוא לא משחק משחקים.

מהלך זה של השמדת היהודים לא נראה מוגזם בעיני אחשורוש בעיר שושן רווית האנטישמיות¹⁶:

"והעיר שושן נבוכה - היהודים שבה"

כלומר, בעיני הלא יהודים זה לא היה נראה רע כל כך.

¹⁵ הוא המן לפי התרגום ומסכת מגילה יב,; אני משליך זאת גם על רש"י

¹⁶ רש"י פי"ג פסוק ט"ו

5. השיחה בין אסתר למרדכי

מפשט הפסוקים משמע שאסתר שמעה על גזירת המן ממרדכי, בעקבות העובדה שהסתובב בלבוש שק, ושח"כ מרדכי ציווה עליה להתחנן לאחשורוש לבטל את הגזירה וכו' (פרק ד').

דבר זה לא הגיוני - לא יתכן שאסתר שמעה על הגזירה ממרדכי אחרי שכל העיר כבר יודעת. משמע, מהלך אחר מסתתר בפסוקים. ננסה להבינו.

אסתר יודעת על גזירת המלך לבד - הרי היא המלכה והיא תושבת שושן. אסתר חשבה שמרדכי, כשר בכיר במלכות אחשורוש וכיהודי, ינסה להשפיע על אחשורוש לבטל את הגזירה. אך מרדכי מראה לאסתר שאין בכוונתו לגשת אל המלך - הוא לובש שק, ו¹⁷ "...אין לבוא אל המלך בלבוש שק". כאשר אסתר שומעת זאת, היא מתחלחלת מאוד ושולחת להלביש את מרדכי. כלומר, היא אומרת לו בזה שייגש אל המלך ויבקש על היהודים. אך מרדכי לא קבל את הבגדים - הוא אומר בזה לאסתר שהוא לא מתכוון לגשת אל המלך והוא רציני בזה. דבריו אלה של מרדכי מצריכים בירור: מדוע הוא לא מוכן לגשת אל המלך? לכן אסתר שולחת את התך לברר "מה זה ועל מה זה". מרדכי מספר להתך "את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודים לאבדם", ובנוסף נותן להתך את "פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן להשמידם" כדי להראות לאסתר (פרק ד' פסוקים ז'-ח'). בזה מרדכי אומר לאסתר שני דברים:

א. האויב האמיתי פה הוא המן. זו הכוונה ב"כל אשר קרהו" - מה שקרה לו עם המן, ושבעקבותיו רצה המן להשמיד את כל היהודים.

ב. המלך רציני בנושא, ולכן לא יעזור שאני אפנה אליו. זו הכוונה ב"פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול..." - המן רק אמר לשקול את הכסף, אך אחשורוש לא קיבל אותו, בגלל שהוא מנסה להוכיח להמן שהוא רציני, ושהמן יפסיק לשחק בו. לכן, אם רוצים לבטל את הגזירה - צריך להסיר את האיום שהמן מהווה למלך (כדי שהוא לא יצטרך להוכיח לו כלום). רש"י מפרש¹⁸: "פרשת הכסף - פירוש הכסף", כלומר, הפירוש של אי לקיחת אחשורוש את הכסף: המתח בין אחשורוש והמן. פתשגן כתב הדת ניתן להראות לאסתר כדי שתראה את חותם המלך מתנוסס עליו, כחיזוק לכל מה שנאמר לעיל: המלך רציני מדי בנושא הזה בגלל משחקיו עם המן, ולכן לא יעזור אם מרדכי יבקש על היהודים - צריך כאן מהלך יותר מתוחכם. אסתר מבינה את דברי מרדכי, אך היא מביעה חשש שכוחה לא מספיק. מרדכי עונה לה באריכות, ובין דבריו הוא אומר¹⁹:

"ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות"

ומפרש רש"י:

"אם תגיעי לגדולה שאת בה עכשיו"

כלומר, מרדכי אומר לאסתר שעליהם לנצל את מעמדה של אסתר בטרם ירד. אסתר מקבלת את דברי מרדכי ומתכננת תכנית. היא מצווה את מרדכי לעשות דברים שונים, וביניהם לכוון את כל היהודים ולצום עליה (ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר

¹⁷ פרק ד' פסוק ב'
¹⁸ פרק ד' פסוק ז'
¹⁹ פסוק י"ד

ציוותה עליו אסתר" - משמע שהיא ציוותה עליו יותר ממה שמסופר במגילה, "בכל אשר ציוותה" ולא "את אשר ציוותה", משמע שעשה הכל, גם מה שלא מוזכר בה). וכך יוצאת לדרך התכנית של מרדכי ואסתר שמתחשבת בכל הגורמים לעיל על מנת לבטל את הגזירה.

6. משתאות אסתר

השאלה המרכזית בנושא זה היא: מדוע עשתה אסתר שני משתאות? מדוע לא חשפה את יהדותה כבר במשתה הראשון? עוד שאלה היא: מדוע הזמינה אסתר את המן למשתאות? היא יכלה לגלות לאחשורוש את יהדותה ולבקשו לבטל את הגזירה גם בלי המן. אני חושב שהתשובה היא שאסתר נסתה לתת ביד אחשורוש כמה שיותר סיבות להרוג את המן.
הוכחה:

"יבוא המלך והמן - רבותינו אמרו טעמים הרבה בדבר מה ראתה אסתר שזימנה את המן כדי לקנאו במלך ובשרים, שהמלך יחשוב שהוא חושק אליה ויהרגנו ועוד טעמים רבים"²⁰

גם הסיבה שאסתר ערכה שני משתאות היתה לתת ביד אחשורוש סיבות להרוג את המן. נראה מה קרה בין משתה למשתה ומה הרויחה מכך אסתר: אחרי שהמן יוצא מהמשתה הראשון, הוא רואה את מרדכי בשער המלך לא משתחוה לו ומתמלא עליו חימה. מה כל כך עצבן את המן שוב? הרי הוא כבר יודע מזמן שמרדכי לא משתחוה לו²¹:

"בכל עת וגו'" - אמר רב רבותינו שהיה מראה לו שטר שמכר עצמו לעבד על חוסר מזונות, כשנתמנו ראשי גייסות מרדכי והמן במלחמה אחת"

כלומר, מרדכי מנסה פה במיוחד לעצבן את המן, ומצליח בכך. מה עומד מאחורי התנהגות זו של מרדכי? אפשר לומר שזו חלק מהתכנית שתכנן עם אסתר: עכשיו המן ינסה להתנקם במרדכי, ויותר מאוחר, כשאסתר תחשוף את זהותה לאחשורוש, היא תוכל להראות לו שהמן מנסה להרוג את האיש שהציל את חייו. עוד סיבה להרוג את המן.

אך בשביל לתת להמן את הכח להרוג את מרדכי, אסתר צריכה להזמינו לסעודה עמה ועם אחשורוש. מדוע? עוד לפני המשתה הראשון המן רצה להרוג את מרדכי, אך לא היה לו כח לעשות זאת בגלל שמרדכי היה שר שווה ערך לו במלכות אחשורוש. כעת, כאשר המן מוזמן פעמיים למשתה עם המלך והמלכה - מעמדו עולה. הרי המלך נתפס כאלוהות כלשהי, וסעודה בפרטיות עמו ועם המלכה הריהי סימן לגדולה.

עכשיו המן חושב שיש לו כח להרוג את מרדכי, ואכן הוא מנסה לעשות זאת. כך גם מובן מדוע רק עכשיו הוא מנסה להרוג את מרדכי ולא קודם - רק עכשיו הוא חושב שיש לו כח לעשות זאת.

²⁰ רש"י פרק ה' פסוק ד'
²¹ רש"י פרק ה' פסוק ג'

אך בטרם יהרוג המן את מרדכי - הוא הולך לבקש רשות מאחשורוש. הוא רוצה להיות בטוח שמותר לו ושהוא לא עובר על החוקים. במקביל, בחצר המלך שנתו של אחשורוש נודדת והוא מצווה להביא לפניו את ספר הזכרונות. מה בדיוק הלך שם?

"להביא את ספר הזכרונות - דרך המלכים... ורבותינו אמרו, מתוך שנתן ליבו על המן ואסתר, אמר אי אפשר שלא ידע אדם שהוא אוהבי עצתם ויגלה לי, וחזר ואמר שמא עשה לי אדם טובה ולא גמלתי, ואין חוששין עוד לי, לפיכך ויאמר להביא את ספר הזכרונות"²²

כלומר, אסתר מצליחה להחשיד את המן בעיני אחשורוש, ובעקבות כך אחשורוש חוקר ומגלה שמרדכי הוא אוהבו ושהוא חייב לו טובה, בדיוק כשהמן מגיע לבקש להרוג את מרדכי. עכשיו אחשורוש עורך להמן מבחן: הוא שואל אותו מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו, כאשר הוא יודע שהמן יחשוב שהדברים מכוונים אליו, וכך הוא יגלה מהן שאיפותיו של המן. ואכן, המן מבקש דבר גדול: לבוש וסוס וכתר של המלך וכו'. בארץ בה המלך נתפס כאל, המעמד של אדם אחר לבוש בלבוש המלך ורכוב על סוסו הוא מתנה גדולה: אדם זה יעלה במעמדו לאין שיעור ויראה כמקורב למלך/אל. שאר האנשים יפחדו ממנו ויסורו למרותו, בידעם שהוא קשור קש הדוק למלך. אחרי זה, אחשורוש חושד עוד יותר בהמן: אלה שאיפותיו, לגדול בחצר המלך ולתפוס את המלכה - אולי הוא זומם להפיל את אחשורוש? אחשורוש שומט את הקרקע מתחת רגלי המן - הוא אומר לו שבעיני הציבור הוא לא יחשב כמקורב למלך, אלא מישהו אחר - מרדכי. אחרי שהמן מרכיב את מרדכי כמו שציווה אחשורוש, כתוב²³:

"וישב מרדכי אל שער המלך והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש"

מפרש רש"י:

"וישב מרדכי - לשקו ולתעניתו"

מרדכי אומר בזה לאסתר להמשיך בתכנית, שלא תחשוב שכיוון שמעמדו גדל בחצר המלך, זה מספיק כדי לבטל את הגזירה. זה לא מספיק, ומרדכי מפגין - כבעבר - את כוונתו שלא ללכת לאחשורוש. אסתר ממשיכה בתכנית. המהלך ל אסתר בעריכת שני משתאות הוא כפול: גם לרצות את המן להרוג את מרדכי, ע"י הרגזתו, ולתת לו את הכח לעשות זאת, וגם לגרום לאחשורוש להבין שאוהבו הוא מרדכי ולהחשיד בעיניו את המן. (אפשר לומר שהמהלך לא היה כ"כ גדול, וכל כוונתה של אסתר היתה להרגיז את המן כדי שירצה להרוג את מרדכי, ובעצמה היתה אומרת לאחשורוש שמרדכי הציל את חייו, ושאר הדברים לא תוכננו אלא היו סיוע מלמעלה).

עכשיו יש ביד אסתר את כל הכלים למעמד של חשיפת זהותה: אחשורוש ממילא חושד בהמן, וכאשר תגלה לו שהמן ניסה להרוג את מרדכי אוהבו - זה יזקף לחובתו.

²² רש"י פרק ו' פסוק א'

²³ פרק ו' פסוק י"ב

7. חשיפת זהותה של אסתר

נקודה זו היא מורכבת, יש להבין את הדברים שזרמו מתחת לפני השטח במעמד זה.

אחרי שאחשורוש והמן מסבים למשתה, אחשורוש שואל את אסתר מה בקשתה - ואז היא מטילה את הפצצה: אני יהודית. אחשורוש נמצא במצב עגום - יוצא שהוא גזר גזר-דין מוות על המלכה ועל עמה, איך זה יראה בעיני הציבור? את הנקודה הזו בדיוק תוקפת אסתר²⁴:

"תנתן לי נפשי - שלא אהרג בייג באדר, שגזרת גזירת הריגה על עמי ומולדתי"

אסתר מודיעה לאחשורוש שהיא יודעת על כך שהוא עומד מאחורי הגזירה, ומדגישה את הנקודה כדי להכניס את אחשורוש ללחץ. מה יקרה אם אסתר תצא עם ההכרזה שהיא יהודיה החוצה? איך זה יראה? עוד לפני שאחשורוש עונה לה, אסתר מציעה לאחשורוש מילוט: תפיל את התיק על מישהו אחר, תאמר שהוא הרשע²⁵:

"כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד, ואילו ועבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שווה בנזק המלך"

כלומר, יש צר אחר שהוא לא המלך. עכשיו אסתר שולחת את החץ שלה בהמן - היא משכנעת את אחשורוש שהמן הוא המועמד הטבעי להיות הרשע:

"כי אין הצר שווה בנזק המלך - איננו חושש בנזק המלך, שאילו רדף אחר הנאתך היה לו לומר מכור אותם לעבדים ולשפחות וקבל הממון, או החיה אותם להיות לך לעבדים הם וזרעם"

אסתר מראה לאחשורוש שלהמן לא אכפת ממנו, וכל שמעניין אותו הן מטרותיו שלו. אחשורוש מבין את זה ומוסיף לכך את זה שממילא הוא חושד בהמן. מעבר לכך, המן החזיק בטבעת המלך, וקל לומר שהוא זה שרצה להרוג יהודים ולא המלך. אחשורוש עושה חישוב מהיר ומחליט לשחק את המשחק של אסתר²⁶:

"מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן"

אני לא הרשע, אני מוכן להפיל את התיק על מישהו אחר. ואכן, אסתר משיגה את מבוקשה²⁷:

"ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה"

יוצא שאסתר שחקה באחשורוש משחק כפול: תאמר שאתה הורג את המן בגלל שאתה אוהב את המלכה ונלחם במי שמרע לה, כשבעצם אתה הורג אותו בשביל לנקות את השם שלך²⁸.

²⁴ רש"י פרק ז' פסוק ג'

²⁵ פרק ז' פסוק ד'

²⁶ פרק ז' פסוק ה'

²⁷ פסוק ו'

"ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותיפול לפני רגליו ותבך ותתחנן לו... יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן האגגי אשר כתב לאבד את היהודים... כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי"

אחשורוש מחליט להרויח בשני הצדדים: גם להראות שהוא אוהב יהודים, ולהוכיח לאסתר שהוא לא משחק, וגם לא לבטל את גזירת השמד על היהודים. הוא פשוט יפיל את התיק על מרדכי, בזה הוא יוכיח שהוא באמת אוהב יהודים - הוא מרשה לו לכתוב בטבעתו כטוב בעיניו! אך הוא יצווה על מרדכי שלא לבטל את גזירת השמד³⁷:

"כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתים בטבעת המלך אין להשיב"

ובאמת, כאשר אחשורוש עונה לאסתר הוא פותח בהצהרה שהוא אוהב יהודים ורק בשל כך הרג את המן³⁸:

"הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודיים"

כלומר, אחשורוש שוב מנסה לצאת מהמשחק הכפול, וגם להרויח מכך את אמינותו בעיני הציבור. בעקבות כך מרדכי אכן שולח אגרת ליהודים הקוראת להם להגן על עצמם בשם המלך.

9. יחס היהודים ושאר העמים לאגרת מרדכי

בפסוקים כתוב שהאגרת גרמה לשמחה אצל היהודים ולפחד אצל עמי הארץ³⁹:

"ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ מתייחדים כי נפל פחד היהודים עליהם"

דבר זה הוא לכאורה תמונה - מדוע היהודים כ"כ שמחים? הרי עדיין לא התבטלה הגזירה עליהם ומן הסתם הגויים רבים מהם. חוץ מזה, היהודים היו מגנים על עצמם גם בלי האגרת - אז במה היא שינתה? במקביל, ממה פחדו כל כך עמי הארץ? הרי, כנ"ל, בכל מקרה היהודים היו מגנים על עצמם! בשביל להבין זאת אנו צריכים לזכור את מעמדו של המלך באותה תקופה - הוא נחשב כאלוהות. לכן, אם הוא מתיר ליהודים להגן על עצמם, נושא אשה יהודית (מן הסתם היות אסתר יהודית כבר נפוץ אז), וממנה כשר בכיר איש יהודי - הוא מגן עליהם ולא כדאי להתעסק איתם. היהודים הבינו זאת ושמחו והגויים הבינו זאת ופחדו. אחרי י"ג באדר, אחשורוש שואל את אסתר מה עוד היא רוצה (אולי הוא מנסה להוכיח סופית שהוא אוהב אותה ואוהב יהודים), ואסתר מבקשת להרוג עוד יום אחד בשושן (פרק ט' פסוקיפ י"ב-י"ד). בקשתה של אסתר נובעת מידיעה שהקהילה האנטישמית בשושן עוד לר חוסלה - היא מבקשת להרוג אותם

³⁷ פרק ה' פסוק ח'

³⁸ פרק ח' פסוק ז'

³⁹ פרק ח' פסוק י"ז

והרשות ניתנת לה. ובאמת במגילה מוזכר שהיהודים הרגו בשונאיהם - משמע לא סתם אנשים צמאי דם אלא אנשים ששונאים את היהודים במיוחד⁴⁰.

"ויכו היהודים בכל אויביהם מכת חרב והרג ורבדן ויעשו בשונאיהם כרצונם"

"ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמוד על נפשם ונוח מאויביהם והרוג בשונאיהם חמישה ושבעים אלף ובביזה לא שלחו את ידם"⁴¹

כך נשלם המהלך והיהודים קבעו את יום פורים ליום משתה ושמחה. בעקבות סיפור המגילה, חל מהפך בחצר המלך אחשורוש - הוא נהיה רשמית אוהב יהודים⁴²:

"כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרוב אחיו דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו"

"לרוב אחיו - ולא לכל אחיו, מלמד שפרשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שנעשה קרוב למלכות והיה בטל מתלמודו"

משמע מרדכי היה קרוב למלכות, וכמו שכתוב "דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו".

אני חושב שמתוך מהלך המגילה הנ"ל אפשר לראות את גדולת הנס ועוצמת המהפך. כל דבר שנראה כרע לעם ישראל מתהפך בסוף לזכותם. גם הנקודה ממנה הכל התחיל - שנאת המן את מרדכי, פנתה נגד המן כאשר אסתר חשפה את זהותה. דרך המגילה אולי אנו יכולים לקבל הצצה אל הנהגת ה' הנסתרת בעולם ולראות עד כמה הוא פועל דרך המאורעות לטובת עם ישראל.

"ועל כולם יתברך ויתרומם ויתנשא שמך מלכנו תמיד לעולם ועד"

⁴⁰ פרק ט' פסוק ה'

⁴¹ פסוק ט"ז

⁴² פרק י' פסוק ג' ורש"י